

Wstęp

Strażacy prowadzący zajęcia z dziećmi w salach edukacyjnych – na czas prowadzenia tych zajęć – stają się dla dzieci nauczycielami. Ze względu na zawodowy autorytet i specyfikę posiadanej wiedzy są najlepszymi osobami do przekazania dzieciom wiedzy na temat bezpieczeństwa. Mają do wykonania ważne zadanie i – aby mu sprostać – powinni posiadać podstawową wiedzę na temat metod i form pracy stosowanych przez nauczycieli w pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym.

Metodyka zajęć w przedszkolu i klasach I – III. Jak wyglądają zajęcia prowadzone przez nauczycieli?

Dziecko to nie segregator biurowy, do którego można wkładać dawki wiedzy niczym zapisane kartki papieru. Dzieci są żywymi istotami, których przeżycia i zachowania podlegają prawom neurobiologii.

Joachim Bauer

Entuzjazm jest nawozem dla mózgu.

Gerald Huther

Cechy rozwojowe dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym determinują konieczność takiej organizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego, który będzie uwzględniał potrzeby biologiczne i psychiczne dzieci. Współczesne koncepcje edukacji uznają więc naturalne tendencje rozwojowe, opierające się na aktywności własnej dziecka, rozwijaniu ciekawości poznawczej, samodzielnym rozwiązywaniu problemów.

W odniesieniu do dzieci w wieku przedszkolnym naturalną formą ich aktywności jest przede wszystkim zabawa. Zabawa jest dla dzieci najłatwiejszym, najbardziej przystępnym sposobem zapoznawania się z otaczającą rzeczywistością i przeżywania występujących zjawisk i sytuacji.

Spełnia więc ważne zadania kształcące i poznawcze, które odpowiednio inicjowane i ukierunkowywane przez nauczyciela pozwalają dziecku poznawać świat, przyswajać zasady i stosować nabywaną wiedzę oraz umiejętności w praktycznym działaniu. Aktywność dziecka stopniowo przechodzi od spontanicznego działania do realizowania zaplanowanych wcześniej aktywności. Korzystając z kompetencji rozwijanych w toku rozwoju poprzez zabawę, pod koniec wychowania przedszkolnego dzieci stają się zdolne do podjęcia obowiązków związanych z nauką. Pod wpływem nabywanych doświadczeń zabawa stopniowo staje się działaniem w pełni intencjonalnym, świadomie kreowanym, podejmowanym ze względu na oczekiwany przez dziecko efekt działalności.

Przyczynia się to do rozwoju samodzielności i poczucia sprawstwa, co z kolei pozwala budować adekwatną samoocenę i poczucie własnej wartości, rozbudza chęć dalszego poznawania świata, sprzyja rozwojowi samodzielności i wytrwałości w dążeniu do celu, również wówczas, gdy pojawiają się przeszkody.

Prowadzenie zajęć z dziećmi w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym powinno więc wykorzystywać doświadczenia płynące z zabawy w połączeniu z odpowiednio planowanymi czynnościami intelektualnymi i manipulacyjnymi, bazować na potrzebach dzieci związanych z zaspokajaniem ciekawości i zdobywaniem wiedzy, z wykorzystaniem urozmaiconych i atrakcyjnych propozycji aktywności. Aby rozwijać dziecięce kompetencje ważne jest, by w pracy z nimi bazować na ich zainteresowaniach, opanowanych już sprawnościach i posiadanej wiedzy, a jednocześnie kreować takie sytuacje edukacyjne, w których dzieci będą miały możliwość poznawania nowych informacji, zdobywania kolejnych doświadczeń i trenowania nowych umiejętności.

Uczenie się dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym powinno więc w szczególności wiązać się z działaniem, zarówno okazjonalnym, jak i kierowanym przez nauczycieli.

Założenia organizacji zintegrowanych zajęć z dziećmi

Odpowiednie warunki uczenia się mogą być spełnione przy zastosowaniu integralnego spojrzenia na dziecko w wymiarze fizycznym, poznawczym, emocjonalnym, społecznym i moralnym, a w ślad za tym odpowiedniej organizacji procesu uczenia się – nauczania, wychowania i profilaktyki.

Integracja w nauczaniu zakłada całościowe planowanie i realizację równocześnie treści programowych, zasad, form i metod pracy, poprzez tematykę systemowo opracowanych zadań do zajęć lub lekcji.

Jedną z koncepcji odzwierciedlających współczesne podejście do nauczania zintegrowanego jest koncepcja M. Cackowskiej. Główne jej założenia obejmują:

- ukierunkowanie nauczania na pobudzanie działalności poznawczej dziecka oraz rozwijanie jego twórczych postaw poprzez inspirowanie do podejmowania różnorodnej działalności,
- nastawienie na uczenie sposobów rozwiązywania różnorodnych problemów bliskich dzieciom i związanych z ich najbliższym otoczeniem, których rozwiązanie jest możliwe dla dziecka przy wykorzystaniu wcześniejszych doświadczeń,

- połączenie w procesie dydaktyczno-wychowawczym trzech rodzajów aktywności: emocjonalnej, intelektualnej i praktycznej,
- indywidualne podejście do każdego dziecka i zapewnienie każdemu dziecku możliwości rozwoju,
- uwzględnienie podmiotowości dziecka w relacjach z nauczycielem, w systemie diagnozowania i oceniania jego osiągnięć,
- podejmowanie działań w oparciu o jasny system wartości, którego fundamentem jest aktywność jednostki i normy moralne grupy.

Prowadząc zajęcia z dziećmi należy również pamiętać o integracji wychowania i nauczania, która w klasach młodszych przejawia się w:

- 1) łącznym ujmowaniu celów wychowania, nauczania i kształcenia,
- 2) scalaniu treści i materiału nauczania oraz wychowania przez koncentrację wokół zasadniczych osnów zintegrowanych jednostek tematycznych,
- 3) tworzeniu jednolitych, integralnych ciągów sytuacyjnych dla działań i przeżyć dziecięcych (Ł. Muszyńska).

W przedszkolu i klasach I-III funkcjonują integralne jednostki tematyczne, gdzie każdy dzień stanowi całość a wspólny temat łączy czynności nauczyciela i uczniów oraz ich formy pracy. Przykładową jednostką metodyczną są zajęcia organizowane w sali edukacyjnej „Ognik” wg zaproponowanego scenariusza zajęć.

Istotę prowadzenia zajęć w przedszkolu i klasach I-III stanowi współzależność treści i umiejętności określonych w poszczególnych obszarach wychowania, zespalande oraz przenikanie się, wskazując na konieczność korelacji w zakresie:

- wiadomości i umiejętności w określonym obszarze rozwoju dziecka,
- porównywania, uzupełniania i rozszerzania wiadomości i umiejętności z różnych działów wychowania przedszkolnego (obszarów rozwoju),
- zastosowania wiadomości z różnych dziedzin (dyscyplin, działów wiedzy) dla usprawnienia działania (K. Duraj-Nowakowa).

Powinno to chronić dziecko przed zbędnym powtarzaniem tych samych wiadomości, oraz przed ich jednostronnym i powierzchownym prezentowaniem i gromadzeniem.

Podstawą odpowiednio prowadzonych zajęć z dziećmi powinno być odpowiednie planowanie pracy nauczyciela oraz modyfikowanie form i metod pracy tak, aby były one dostosowane do danej grupy

dzieci. Dotyczy to również zajęć prowadzonych przez strażaków w salach edukacyjnych „Ognik”. Spotkanie z dziećmi powinno być odpowiednio przygotowane pod względem organizacyjnym i merytorycznym, a proponowane aktywności odpowiadać potrzebom wiekowym i rozwojowym dzieci. Przed spotkaniem z daną grupą warto odbyć rozmowę z nauczycielką/wychowawcą klasy w celu zdobycia najistotniejszych informacji na temat grupy.

Zasady prowadzenia zintegrowanych zajęć z dziećmi

Podstawowe zasady organizowania aktywności uczniów w formie zajęć zintegrowanych obejmują:

- ciągłość czasową - nauczyciel kieruje się zmęczeniem i potrzebami dzieci, higieną pracy umysłowej, koniecznością ukończenia pewnego działu pracy, nie stosuje podziału lekcyjnego,
- stosowanie zróżnicowanych zadań pod względem stopnia trudności i atrakcyjności, aktywizacji wszystkich dzieci,
- urozmaicenie form zajęć (działania indywidualne, zespołowe, praca z całą grupą),
- płynność zajęć - przechodzenie od jednej do następnej formy zajęć w sposób zorganizowany, racjonalny, logicznie powiązany z kolejnym etapem działania, niezauważalny dla uczniów,
- zróżnicowanie metod pracy i przemienności form aktywności,
- zaangażowanie nauczyciela, który jest przewodnikiem, doradcą i partnerem w działaniu uczniów.

Zasady pracy, które sprzyjają harmonijnemu rozwojowi dziecka:

- **zasada logicznego ciągu oprócz wymiaru merytorycznego**, tzn.:
 - od łatwego do trudnego,
 - od znanego do nieznanego,
 - od bliskiego do odległegoma również aspekt fabularny. Oznacza to, że każda kolejna sytuacja edukacyjna powinna nawiązywać do poprzedniej, a jedne zajęcia inspirować do następnych.
- **zasada tempa** – umiejętne posługiwanie się nią polega na rozpoznaniu takiego momentu, kiedy najkorzystniej wprowadzać kolejny element zajęć, nową grę, zadanie, zabawę.

Tempo powinno być na tyle szybkie, aby dzieci nie zdążyły się znudzić, i na tyle wolne, aby nie przerwać wzmożonej aktywności. Aktywność danego typu powinna trwać tak długo, jak długo zauważalne jest zainteresowanie dzieci.

Kiedy fala aktywności zaczyna maleć, jest to sygnał, aby przejść do następnego elementu – kolejnej formy zajęć. Ta zasada wymaga przede wszystkim znajomości psychofizycznej wychowanków oraz właściwego wycucia pedagogicznego.

- **zasada przemienności elementów** dotyczy takiej organizacji zajęć, w trakcie których proponuje się:
 - ciszę po głośnych zabawach,
 - relaks po intensywnym wysiłku intelektualnym,
 - ruch po dłuższym siedzeniu,
 - pracę indywidualną po zespołowej itp.
- **zasada „coś nowego” na każdych zajęciach** ma odniesienie do założonych celów oraz osiągnięć. Organizując zajęcia, nauczyciel musi postawić sobie konkretne pytanie: czego chce nauczyć dzieci i dlaczego właśnie tego? Świadomość, jakich wiadomości dostarczy, jakie umiejętności chce kształtować, na jakie postawy będzie zwracał uwagę, to połowa sukcesu – druga połowa to warsztat, który pomoże doprowadzić do sytuacji, kiedy cele przestaną być celami, a staną się rzeczywistością.
- **zasada samodzielności i inicjatywy dziecka** odnosi się do jednej z najstarszych dróg uczenia się – drogi przez próby i błędy. Organizowane zajęcia muszą stwarzać dzieciom okazję do własnej aktywności. Dzięki niej wiedza i umiejętności utrwala się, dzieci wchodzą w coraz bardziej odpowiedzialne role społeczne, stają się mądrzejsze i bardziej rozważne.
- **zasada „nauczyciel uczy się, pracuje i bawi razem z dziećmi”** wskazuje na styl pracy, będący w opozycji do nauczania opartego na stawianiu zadań i pytań, a następnie sprawdzaniu efektów. Dlatego też ważną umiejętnością nauczyciela jest wejście w role, które proponuje on dzieciom. Naśladowanie, podpatrywanie jest bardzo cennym narzędziem w uczeniu się (M. Kędra, M. Zatorska).

Metody nauczania i wychowania

Metody kształcenia są ważnym elementem pracy z dziećmi. Przez metodę nauczania rozumie się: *systematycznie stosowany sposób pracy nauczyciela z uczniami, umożliwiający osiągnięcie celów kształcenia; jest to wypróbowany układ czynności nauczycieli i uczniów realizowanych świadomie w celu spowodowania założonych zmian w osobowości uczniów. O wartości metody nauczania decyduje charakter czynności nauczycieli i uczniów oraz środków poglądowo – technicznych, wspierających lub zastępujących niektóre czynności. Wartość metody zależy przede wszystkim od tego, czy i w jakim stopniu wywołuje aktywność, samodzielność i zaangażowanie samych uczniów (W. Okoń, Słownik pedagogiczny, 2001, s. 233).*

Z uwagi na wielość metod istnieje kilka klasyfikacji. Najpowszechniejszy w dydaktyce podział oparty jest na dominującej formie przekazu informacji przez nauczyciela lub sposobie samodzielnego zdobywania ich przez uczniów (nośnikiem informacji jest słowo, obraz, działalność praktyczna) i obejmuje trzy grupy metod:

- słowne – pogadanka, opis, opowiadanie, wykład, dyskusja, praca z książką,
- oglądowe – pokaz, obserwacja, demonstracja, z wykorzystaniem środków dydaktycznych,
- praktyczne – metoda ćwiczeń laboratoryjnych, zajęcia praktyczne, metoda samodzielných doświadczeń.

Postulatowi wszechstronnego rozwoju wychowanków w procesie edukacji odpowiada klasyfikacja metod nauczania oparta na teorii wielostronnego nauczania - uczenia się W. Okonia, w której drogom uczenia się przyporządkowane są różne kategorie metod nauczania. Klasyfikację tę przedstawia tabela:

Drogi uczenia się	Strategia	Czynności nauczyciela	Czynności ucznia	Metody nauczania
Uczenie się przez przyswajanie (asocjacje)	A	Asocjacja, podawanie lub udostępnianie	Przyswajanie gotowej wiedzy	Metody słowne, niektóre oglądowe
Uczenie się przez odkrywanie (problemowe)	P	Kierowanie procesem rozwiązywania problemów	Rozwiązywanie zagadnień, dokonywanie odkryć zdobywanie wiedzy	Metody problemowe, gry dydaktyczne symulacyjne, metody zadaniowe, niektóre metody programowane
Uczenie się przez przeżywanie (emocje)	E	Ekspozowanie wartości moralnych, estetycznych	Poznawanie wartości, ich przeżywanie, dokonywanie oceny	Waloryzacyjne
Uczenie się przez działanie (operacje)	O	Organizowanie działalności praktycznej	Działania przeobrażające rzeczywistość	Praktyczne (operacyjne)

Zastosowanie określonej metody wiąże się z konkretnym kontekstem edukacyjnym, w jakim prowadzony jest proces edukacji. Od właściwego doboru metod pracy z dziećmi zależy osiągnięcie

założonych celów, efektywność nauczania, ale także atrakcyjność proponowanej aktywności, a tym samym poziom motywacji do wykonania określonego zadania.

Dobór metod pracy zależy również od wieku uczniów, treści nauczania, celów i konkretnych zadań dydaktycznych planowanych w toku zajęć. Wartość metody zależy przede wszystkim od tego czy, i w jakim stopniu wywołuje aktywność, samodzielność i zaangażowanie samych uczniów.

Zadania nauczycieli wynikające z nowej podstawy programowej

Zadania nauczycieli w związku z edukacją dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym wyrażone są przede wszystkim w podstawie programowej. Celem wychowania przedszkolnego jest wsparcie całościowego rozwoju dziecka.

Podkreśla się konieczność wspierania wielokierunkowej aktywności dziecka poprzez organizację warunków sprzyjających nabywaniu doświadczeń w fizycznym, emocjonalnym, społecznym i poznawczym obszarze jego rozwoju.

Przedstawione w podstawie programowej naturalne obszary rozwoju dziecka wskazują na konieczność uszanowania typowych dla tego okresu potrzeb rozwojowych, których spełnieniem powinna stać się dobrze zorganizowana zabawa, rozwijająca w dziecku oczekiwania poznawcze i będąca najlepszym rozwiązaniem metodycznym, które sprzyja jego rozwojowi. Zwraca się uwagę na szczególne znaczenie poznawania wielozmysłowego.

W klasach I - III wyraźnie podkreśla się, że edukacja realizowana jest w formie kształcenia zintegrowanego, które obejmuje: integrację czynnościową, metodyczną, organizacyjną i treściową. Podstawową formą organizowania pracy dziecka powinien być dzień jego wielokierunkowej aktywności, a nie klasyczna lekcja szkolna. Kształcenie zintegrowane to koncepcja wieloaspektowej aktywizacji dziecka wraz z potrzebą stałego diagnozowania jego rozwoju, wspieranie funkcji stymulujących rozwój i jednocześnie odrzucenie funkcji selektywnych. Nauczyciele w klasach I–III powinni posługiwać się własnymi twórczymi rozwiązaniami w zakresie realizacji treści edukacyjnych, biorąc pod uwagę, że uczenie się jako proces twórczy samo w sobie wyklucza jeden wzór organizacyjny czy metodyczny. Proces edukacji przybiera różne formy: pracy z udziałem całego zespołu, pracy w grupach, pracy indywidualnej i jest wyprowadzany z naturalnych sytuacji edukacyjnych. Proces edukacji powinien być tak zorganizowany, by umożliwiać eksplorację świata, zdobywanie nowych doświadczeń i interakcję z otoczeniem.

